

LITERATURY VÝCHODNÍCH SLOVANŮ

IVO POSPÍŠIL

Ruská, ukrajinská a běloruská literatura se vyvíjely na východoevropském teritoriu ze společných kořenů spjatých se vznikem prvního státního útvaru východních Slovanů - Kyjevské Rusi - a zejména s tíživě a dlouho se prosazujícím procesem christianizace, který na toto území přinesl písmo a překlady náboženských (v první fázi především liturgických) i světských textů. Bylo by tedy na místě mluvit spíše o staré, starší či středověké literatuře východních Slovanů než o staroruské literatuře, která obvykle v světovém povědomí nesprávně zastupovala nejstarší vývojovou fázi dalších dvou národních literatur (staroukrajinské a staroběloruské). Společné jsou kořeny a další poměrně dlouhá historická etapa zahrnující počátky a kulminaci písemnictví Kyjevské Rusi, i když i zde – stejně jako ve sféře jazykové – jsou patrné regionální rozdíly, které pak vedly k vzniku známé východoslovanské tripartice. Jestliže někdy označení „staroruský“ zastupuje celé teritorium východních Slovanů, má to své příčiny: jednak tu, že slovo „ruský“ neznamenovalo původně Rusy v dnešním slova smyslu, dokonce ani ne Slovanů, ale členy vojenských družin skandinávského původu, tedy varjagy, vikiny, kteří později utvořili první kyjevskou dynastii Rurikoviců. Onomastika tento vývoj potvrzuje: kořeny „rus“ a „ros“ odvozené z ugrofinského pojmenování germánských Skandinávců a tyto kořeny v místních jménech, historicky dochovaná jména prvních kyjevských knížat (knędz - knjaz' – od germ. kunig, viz. něm. König a angl. king), jako např. Vladimír (Walde-mar) nebo Olga (Helga) ukazují na rozhodující organizační úlohu tohoto elementu usazeném na staré obchodní cestě „iz varjag v greki“, tedy ze Skandinávie přes teritorium východních Slovanů a jejich řeky do Cařihradu. Další pozoruhodností je vývoj jazyka, jenž lingvisté označují za obecně východoslovanský (rus. obščevostočnoslavjanskij) s tím, že souběžně probíhala permanentní diferenciaci a nové scelování vedoucí nakonec k vzniku jazykové tripartice.

Nicméně prvním spisovným jazykem východních Slovanů, ostatně jako všech Slovanů, byla staroslověnština či církevní slovanština, v podstatě umělý konstrukt vytvořený na základě jihoslovanských dialektů, pravděpodobně egejské Makedonie, a kultivovaný řeckými slovotvornými a syntaktickými modely k tomu, aby obsáhl vše podstatné z tehdejšího života, zejména náboženského, církevního, ale i světského a obecně kulturního. Tento jazyk a určitá společná entita textů spojovala všechny Slovanů od 9. do 12.-13. století v jeden kulturní celek.

Ohledně východoslovanské jazykové a literární diferenciaci zastáváme obezřetný a spíše skeptický názor na její časnost: o samostatných třech národech - Rusech, Ukrajincích a Bělorusech - nelze mluvit v období Kyjevské Rusi; vzato ekonomicky, etnicky, politicky a obecně kulturně lze diferenciaci vztáhnout spíše k 14. a 15. stole-

tí, její stabilizaci pak k období o jedno dvě století později; pokud jde o samotnou literaturu, která vzniká v národním jazyce, je diferenciaci ještě pozdější: u Ukrajinců probíhá v podstatě v 18. století, emancipace běloruská spíše v 19. a počátkem 20. století

Východoslovanská diferenciaci a delimitace přímo souvisela s historickými událostmi, které se na jednotlivých etnikách projevyly různě: utváření etnika dnešní Ukrajiny (Maloruska) souviselo s etablováním kozáctva (Síč), po mongolském vpádu s pohybem karpatské populace a kontaktem s polsko-litevským státem, což souviselo s průnikem latinské kultury a katolictví; podobně probíhaly tyto procesy u Bělorusů. Nutno si také uvědomit, že diferenciaci byla posilována tím, že Ukrajinci a Bělorusové – nebo jejich podstatná část – žila dlouhodobě jinde než ve společném státě s Rusy (Polsko-litevská Rzecz pospolita, habsburské Rakousko a dualitní Rakousko-Uhersko – Halič, Bukovina), že zde probíhala etnická a kulturní disperze (tradiční běloruské centrum ve Vilně [Vilnius] kromě ruského Petrohradu, ukrajinská centra nejen v Kyjevě, Poltavě, Charkivě [Charkově] a Petrohradě, ale také v Krakově, Budě, Praze a Černovicích [Černovcy, Černivcy]). Odtud také tíhnutí ukrajinské a běloruské kultury k středoevropskému areálu a jeho kulturním projevům, což se objevuje zvláště výrazně v baroku, dílem v projevech biedermeieru, secese a jiných jevech moderny a v pravidelném kontaktu – zejména v rámci vídeňského centra - s německou a německorakouskou kulturou, ale také se západními a jižními Slovanů, kteří na území podunajské monarchie žili. Zatímco Rusové se zhruba od 18. století orientují na západní Evropu a přebírají literární podněty přímo odtud (což jejich literatuře později umožnilo stát se na východoslovanském teritoriu dominantní), Ukrajinci a Bělorusové více souviseli se středoevropským specifíkem, v případě Běloruska také zprostředkovaně s areálem baltickým.

Dlouholeté soužití ve velké Ruské říši a pak v SSSR, tedy v širokém i mimoslovanském kontextu, vedlo k podstatným proměnám tří východoslovanských literatur; jinak se zase utvářelo ruské, ukrajinské a běloruské písemnictví v exilu. Tato disperze však současně znamenala schopnost vstřebávat nové podněty: východoslovanské literatury tak svým vnitřním ustrojením, které zasahuje literární tematologii, morfologii a antropologii, sahají od střední Evropy po východní a střední Asii

Po rozpadu SSSR roku 1991 a vzniku tří samostatných států se u Ukrajinců a Bělorusů pochopitelně prosazují silnější delimitační snahy, posilují se mimoruské kontakty těchto kultur a literatur, což je také způsobeno dlouhodobým tlakem ruských oficiálních míst a ruskou a později sovětskou politikou rusifikace, později koncepce tzv. sovětského lidu: u Ukrajinců se posilují

kontakty s vlastní diasporou, zejména v Německu a Kanadě, Bělorusové tíhnou k Litvě a zejména k Polsku; toto tíhnutí má také své politické příčiny a důsledky a reflektuje do značné míry politické pnutí uvnitř nyní samostatných států. I podoba této delimitace má však své peripetie, vzestupné vlny a pozvolné sestupy a stabilizace (to se týká zejména Běloruska, kde se sváří dvě protikladné politické koncepce, jedna směřující k orientaci na Rusko, druhá spojující budoucnost Běloruska s národním a jazykovým obrozením a s kontakty s Polskem, baltskými zeměmi, zejména Litvou, a celkem Evropské unie). Tradice, dlouholeté soužití, jazyková a kulturní blízkost a v neposlední řadě ekonomické faktory však ukazují na to, že vývoj tří východoslovanských literatur bude probíhat spíše v těsném dotyku, i když zřejmě jinak, nikoli tak jednostranně: jsou a budou tu další směry, rozbihavost, disperze, které jsou pro normální vývoj kulturního organismu vždy zdravé.

Ruská literatura

Počátky literatury východních Slovanů, tedy i Rusů, jsou spojeny se vznikem prvního státu východních Slovanů - Kyjevské Rusi a s pozdější christianizací, s níž přišlo písmo a spisovný jazyk.

Počátky Kyjevské Rusi spadají do 7. století, vývojovým vrcholem jsou 10. a 11. století, od 12. století začíná proces drobení a regionalizace, decentralizace s oslabováním kyjevského centra, který dovršuje mongolský vpád v první polovině 13. století (1223 bitva u řeky Kalky - první porážka ruských knížat, 1240 dobytí Kyjeva chánem Batú, rus. Batyj). Proces prostupování a scelování jihoslovanského jazyka (staroslověnštiny) a domácího východoslovanského jazyka (nazývaného obecně východoslovanský, rus. obščevostočno-slavjanskij) probíhal několik staletí: od původní diglosie (stavu faktické dvoujazyčnosti) po Lomonosovovu teorii tří stylů (štil') až po Karamzinovu a Puškinovu syntézu. Lze tedy říci, že vytváření spisovné ruštiny jako literárního jazyka, jímž je psána jedna z nejvýznamnějších světových literatur, probíhalo od 11. do 19. století.

Nejstarší vývojová fáze ruské literatury se tradičně nazývá staroruská literatura (rus. drevnjaja russkaja, častěji drevnerusskaja, dříve také starinnaja russkaja literatura) a v dnes běžné podobě je takto známa vlastně až ve 20. století, kdy ji modelovalo několik generací medievistů s kulminací v díle D. Lichačova.

- 1) Překlady starozákonních a novozákonních textů, apokryfy (Starý zákon, rus. Vetchij zavet: nejpopulárnější z nich pentateuch, zejména Genesis a Exodus, rus. Bytije a Ischod, Kniha proroků, Kniha přísloví, Jób, Kazatel, Píseň písní, z Nového zákona čtveroevangelium, Zjevení sv. Jana na Patmu čili Apokalypsa, apokryfní evangelia sv. Tomáše, Jakuba a Nikodéma, Putování panny Marie po mukách pekelných).
- 2) hagiografie (legendy, životy svatých: např. *Život Borise a Gleba*)
- 3) kázání (metropolita Ilarion: *Slovo o zákonu a požehnaní*, Kirill Turovskij)

4) kroniky, letopisy: *Nestorův*, jinak Povídání o dávných časech (Pověst' vremennych let, 11. stol.). Zachoval se ve dvou verzích v tzv. Lavrentjevském (1377) a Ipatjevském (1420) soupise.

5) vojenská (válečná) povídka (voinskaja povest') – *Slovo o pluku Igorově* (12. stol.)

6) Putování na svatá místa nebo do Palestiny k Božimu hrobu, tzv. palomničeskaja literatura, palomničestvo v svjatuju zemlju, (palomnik, piligrim = poutník na svatá místa, z lat. peregrinus, pův. cizí, cizinec) – jedním z těchto Rusy zbožňovaných míst byl klášter Athos (Afon). Původní je text *Putování igumena Daniila do Palestiny*: autor měl od křižáckého krále takřka neomezenou volnost pohybu, takže podal detailní místopis.

Pád Kyjevské Rusi znamenal velké přesuny obyvatelstva, v podstatě vylidnění centrální části říše s Kyjevem, který se tehdy stal bezvýznamným provinčním městem na okraji stepi: centra se posouvají na severozápad a severovýchod; jedno centrum vytváří nový státní celek s Litvou a Polskem, druhé s jádrem ve Vladimíru a Suzdali a poté v Moskvě buduje základ nové velké Ruské říše, která prochází různými fázemi centralizace a "sbírání ruských zemí", tedy imperiálními výboji na úkor sousedů. Nově budovaný celek se proto ideologicky obrací k příběhům dávných říší; populární jsou např. *Povídka o indickém císařství*: tato tendence sílí zvláště s pádem Cařihradu r. 1452; příčiny a průběh líčí *Vyprávění Nestora-Iskandera o dobytí Cařihradu* Z téže doby pochází *povídka o muňanském vévodovi Drakulovi*, která reflektuje kruté boje s Turky a spleťtá spojenectví spíše než nadpřirozené vlastnosti Vlada Cepeše, jenž je aktualizovaně spojován s Ivanem Hrozným.

V 15. století se objevuje také původní ruský cestopis *Putování tverského kupce Afanasije Nikitina přes tři moře*: cesta byla podniknuta v letech 1466-1472. *Vyprávění o Petrovi a Fevronii Muromských* je syntézou umělé a lidové tvorby (folklórní motivy moudré panny).

Koncepce Moskvy jako třetího Říma (a čtvrtý už nebude) vede k mocenskému tlaku na literaturu, která se v podobě alegorií stává hlasatelkou moskevské velikosti. V 16. století proces politické, ideologické, ale také kulturní centralizace vrcholí územní expanzí Ivana IV. Hrozného: probíhá shromažďování textů, které se pak stávají podloží pro pozdější literaturu, např. *Velikije Čet'ji Minei*, 24 000 stran hagiografických příběhů, základní mravoučný a praktický text *Domostroj*, právní literatura, azbukovník, tedy de facto embryonální encyklopedie, texty oslavující pád tatarské moci (*Historie Kazanského carství*), apologetika autokratické moci z pera Ivana Peresvetova, Byzanc znovu připomínající vyprávění o císaři Konstantinovi (*Skazanije o care Konstantine*) a zejména ideologická a stylově barvitá korespondence Ivana IV. Hrozného s jeho bývalým generálem uprchlým na Litvu Andrejem Kurbským o šlechtické demokracii a autokracii, korespondence, jejíž pravost byla již také v tomto století zpochybněna jako korespondence dvou bojarů pozdějšího období smuty (smutnoje vremja = neklidná doba). Literatura této doby, která následuje po smrti Ivana IV. a dynastických zmátcích a pokračuje několikerým vpádem polsko-litevského vojska do Moskvy, lidovým povstáním a nastolením nové dy-

nastie Romanovců, se vyznačuje elegickými tématy připomínajícími literaturu za mongolského vpádu, např. *Skazanije Avraamija Palicyna a Vyprávění o neklidné době* (1611).

Rusko se znovu postavilo na nohy a expanduje k Baltu a Černému moři: zachycuje to dramatické Vyprávění o obklíčení Azova donskými kozáky (*Povest' ob Azovskom osadnom sidenii donskich kazakov*, 1637), zájem o Východ symbolizuje Vyprávění o Jeruslanovi Lazareviči na motivy básně Firdousiho a především řetězec satir a tzv. světských povídek (povídek ze života, rus. bytovaja povest'), které již patří do 17. století: *Vyprávění o hoří-zlém štěstí*, *Vyprávění o Savvovi Grudcynovi* a *Vyprávění o Frolu Skobejevovi* vyvíjející se od pokory křesťanství k hrdosti a pikareskní zpupnosti nových zohatlíků na pozadí ruského volžského obchodu, multikulturní říše (Savva Grudcyn) k milostné a majetkové nenasytosti (Frol Skobejev) jako manifestací novověkého člověka, jemuž je vše dovoleno. Satiry mají především etický a sociální ráz. Příval překladových povídek jde via Rzecz pospolita, mj. *Velikoje zercalo* (Speculum magnum, čili Velké zrcadlo – renesanční soupis příběhů) a jednotlivé povídky mající spojitosti i s českým prostředím, byť někdy jen hypoteticky: *Vyprávění o Bruncviko-vi*, *O Vasiliji Zlatovlasém z České země* apod.

Literárně zdatný starověrec (raskolnik) stavějící se proti reformám patriarchy Nikona protopop Avvakum Petrov napsal vlastní životopis opírající se o poetiku hagiografií (1672-75).

18. století jako tranzitivní zóna evropeizace (reformy Petra I.)

Vývojový algoritmus ruské literatury

M. Lomonosov, A. Sumarokov, F. a N. Eminové, F. Čulkov, A. Radiščev, N. Karamzin a další, zhuštěný vývoj od renesance přes baroko, rokoko, klasicismus, sentimentalismus preromantismus.

Periodizace 19. století:

Romantismus (V. Žukovskij, K. Baťuškov, A. Puškin, M. Lermontov, F. Ťutčev, V. Odojevskij, P. Vjazemskij), poetika třetího stavu (F. Bulgarin), tzv. naturální škola

„Gogolovské období“ (N. V. Gogol a další)

Realismus a „zlatý věk“

Próza a romanopisectví (I. Turgeněv, L. Tolstoj, F. Dostojevskij, I. Gončarov aj.) Naturalismus

Moderna jako předzvěst literatury 20. století

Počátky moderny, „stříbrný věk“, dekadence, symbolismus, secese, akméismus, futurismus, imažinismus aj.

Ruské revoluce a jejich důsledky v literatuře, moderna a avantgarda, literární skupiny

Politika, ideologie, literatura

Velká jména ruské literatury první poloviny 20. století: D. Merežkovskij, V. Brjusov, A. Blok, Vjač. Ivanov, A. Bělyj, M. Gorkij, L. Andrejev, M. Šolocho, M. Bulgakov, A. Platonov, V. Nabokov, I. Bunin, A. Achmatovová, M. Cvetajevová, A. Tolstoj, O. Mandelštam, B.

Pasternak, D. Charms, V. Majakovskij, S. Jesenin, J. Zamjatin, J. Zozulja a další.

Literatura 20. století

Problém ruské literární emigrace a její „vlny“ od r. 1917 po současnost

Rozpor literatury a literárního života 20. a 30. let

Operativnost literatury Velké vlastenecké války

„Podivná peripetie“ 1945-1948

„Tání“ 1956-1969

Nástup nových generací v poezii, próze a dramatu

Šedesátá léta a jejich konec

Paradoxy brežněvismu a gorbačovismu a literatura

Návraty k půdě: vesnická próza, mytologie

Ruský underground

„Navrácená literatura“ glasnosti a perestrojky

Ruský postmodernismus

Literární panoráma ruské současnosti

Z velkých jmen druhé poloviny 20. a počátku 21. století:

Vasilij Šukšin, Vladimir Solouchin, Vasilij Bělov, Valentin Rasputin, Jurij Trifonov, Bulat Okudžava, Andrej Siňavskij (Abram Terc), A. Tvardovskij, V. Aksjonov, A. Bitov, B. Achmadulinová, V. Jerofejev, F. Iskander, V. Někrasov, Josif (Juz) Aleškovskij, A. Solženicyn, Sergej Dovlatov, Vladimir Vojnovič, Georgij Vladimov (1931), Vladimir Maximov (1930-1995), Vasilij Grossman, A. Rybakov, V. Dudincev, J. Dombrovskij, A. Bek, V. Těndrjakov, V. Šalamov, Iosif Brodskij, Čingiz Ajtmatov, Edvard Radzinskij, Grigorij Gorin, Nikolaj Rubcov, Vladimir Vysockij, Gennadij Ajgí, Venědikt Jerofejev, Valerija Narbikovová, Vjačeslav Pjecuch, Viktor Jerofejev, Eduard Limonov, Jevgenij Charitonov, Jevgenij Popov, Michail Ajzenberg, Sergej Gandlevskij, Timur Kibirov, Viktor Pelevina, M. Berg aj.

Ruské myšlení

Spor josifljanů a zavolžských starců, Ivan Peresvetov, ruský merkantilismus: A. Posoškov, spor staroruství a utilitarismu: A. Sumarokov vs. M. Lomonosov, ruské evropanství: N. Karamzin a P. Čaadajev, „milovníci moudrosti“ (ljubomudry), V. Odojevskij, slavjanofilové a zapadníci, revoluční demokraté, narodníci, marxisté, ruská náboženská filozofie: V. Solovjov, N. Berďajev, V. Rozanov aj., ruská literární věda: A. Potebňa, A. Veselovskij, ruští formalisté, M. Bachtin, J. Lotman, D. Lichačov, B. Uspenskij aj.

Ukrajinská literatura

Po rozpadu Kyjevské Rusi prožívala literatura ukrajinského národa úpadek. Feudální roztržičnost a mongolský vpád brzdily rozvoj původní tvorby. Přelom nastává v 16. a 17. století.

1) Počátky ukrajinskosti, jazyková delimitace, zachycování evropské renesance a baroka, úloha církevních akademií, „školní drama“, sylabické poezie

- 2) H. Skovoroda a problém ukrajinskosti a jazyka
- 3) Zakladatelem novodobého ukrajinského písemnictví se stal I. Kotljarevskij heroikomickou básní (travestií známé Vergiliovy básně) Aeneida (1798) – vznik burleskní linie ve vývoji ukrajinské literatury.
- 4) Romantismus (20. – 40. léta 19. stol.): charkovská škola romantiků kolem Charkovské (Charkivské) univerzity (L. Borovykovskij, I. Srezněvskij, V. Zabila aj.). Kolem Kyjevské univerzity skupina kyjevských romantiků (M. Kostomarov, A. Metlynskij aj.). Na západní Ukrajině „ruská trojka“ (M. Šaškevyč, J. Holovackij, I. Vahylevyč). Vrcholem ukrajinského romantismu a současně mezníkem v dějinách ukrajinské literatury byl T. H. Ševčenko.
- 5) Potlačování ukrajinštiny (tzv. valujevský oběžník, jímž byla zakázána publikace knih v ukrajinštině).
- 6) Novoromantismus a realismus v druhé polovině 19. století
Nová ukrajinská próza: M. Kvitka-Osnovjankenko, M. Vovčok, P. Kuliš, A. Svydnyckij, P. Myrnyj aj.
- 7) Haličské centrum (po carském výnosu o zákazu užívání ukrajinštiny v tisku a ve školách): Ivan Franko, Bukovina: Jurij Fed'kovyč
- 8) Počátky moderny: M. Kocjubynskij, O. Kobyljanská, V. Stefanyk, M. Čeremšyna, P. Hrabovskij, L. Ukrajinka.

20. století

- 1) Rozvoj moderny: M. Voronyj a jeho programové prohlášení (1901) k posílení estetické funkce ukraj. literatury (O. Oles, P. Karmanskij, B. Lepkyj).
- 2) Symbolismus (P. Tyčyna)
- 3) Futurismus (M. Semenko)
- 4) Neoklasikové (M. Zerov, M. Rylskij, M. Draj-Chmara, J. Klen) – někteří se stali obětí represí, emigrovali nebo se přizpůsobili.
- 5) Lyrika (V. Sosjura, M. Bažan)
- 6) Próza (M. Jackiv, V. Pidmohylnyj, H. Chotkevyče, M. Chvyl'ovyj)
- 7) „Rozstřílené obrození“: rozpor mezi bolševickou revolucí a ukrajinskostí – ztráta iluzí
- 8) Obnova lyrismu a romantismu, prozaický impresionismus (J. Janovskij, V. Vynnyčenko)
- 9) Válka a poválečná literatura: M. Kuliš, O. Kornijčuk, L. Pervomajskij, M. Stelmach, O. Hončar
- 10) Literatura tzv. „šedesátníků“ (60.-80. léta 20. stol.): I. Drač, V. Korotyč, L. Kostenková, V. Symonenko, D. Pavlyčko, B. Olijnyk, J. Hucalo, H. Tjutjunnyk, J. Ščerbak, V. Zemljak, P. Zahrebelnyj
- 11) Problematika ukrajinské literární emigrace („Pražská škola“: O. Oles, J. Darahan, L. Mosendz, O. Olžyč, O. Teliha aj., V. Vynnyčenko, J. Malanjud, V. Barka aj.). Ukrajinská literatura a kultura v meziválečném Československu, v poválečném Německu, Kanadě a USA

Konec 20. a počátek 21. století:

Postmodernismus: BU-BA-BU (Burleska-Balagan-Bufonáda) - J. Andruchovyč, V. Neborak, O. Irvanec
V. Koželjanko (Bukovina)
„Otřesný realismus“ O. Uljanenka
Postmoderní a feministický diskurs O. Zabužko
Nonkonformismus J. Pokalčuka
Polycentrismus ukrajinské literatury: Ivano-Frankivsk, Charkiv

Běloruská literatura

Běloruská národně literární identita vyrůstá z regionalismu literatury Kyjevské Rusi v polocko-smolenském literárním centru.

První texty: hagiografie Avraamije Smolenského a Jefrosinie Polacké (Polocké) z 12.-13. stol. a Choždenije Ihnatija Smoljanina (14. stol.). Ke skutečné a viditelné delimitaci bělorus. celku z východoslovanské kulturní kolébky kyjevskoruské však dochází – podobně jako v případě Ukrajiny, ale nikoli tak výrazně a jednoznačně – ve 14.-16. stol., Letopisec velkoknížat litevských a Bělorusko-litevský letopis 1446, Statuty Velkoknížectví litevského (1529, 1566, 1588), F. Skaryna (pražské vydání bible: Bivlija ruska), polsko-běloruští protestanti Symon Budny a Vasil Cjapinski, Píseň o zubrovi M. Husouského, trojdomý literát Simeon Polockij.

R. 1840 bylo za Mikuláše I. zakázáno označení Bílá Rus a nahrazeno národnostně neutrálním termínem Severozápadní kraj. Porážka polského povstání 1863: polsko-běloruští literáti se tohoto hnutí v značném počtu zúčastnili a carismus jako odvetu zakázal tisknout v běloruštině.

Nové počátky navázaly na ukrajinskou travestijní tradici klasicisticko-osvěcenského typu konce 18. a počátku 19. století, konkrétně na Kotljarevského Aeneidu (Enejida navyvarat) a anonymní parodickou poému Taras na Parnase. Rozvíjejí se žánry jako bylice, hutarky, balady, vzniká veršovaná dramatika - a to vše v jazykově literárním milieu polském a ruském. Definitivní pozdní národní revitalizace tak povlovně probíhala až v druhé polovině 19. století v sepětí s celkovou liberalizací ruského carského režimu po porážce v Krymské válce v druhé polovině 50. let a později (J. F. Karski napsal syntetický spis Bělorusové, silná byla polsko-běloruská biliterární skupina v čele s U. Syrakomlou, J. Čáčotem, A. Vjaryhou-Dareuskim aj.

Prvním běloruským profesionálním spisovatelem byl V. Dunin-Marcinkevič, později F. Bahuševič a J. Lučyna. K dovršení celého procesu běloruského národního obrození došlo však až v první třetině 20. století; bylo spojeno s první ruskou revolucí 1905 a vznikem čas. Naša niva: J. Kupala a J. Kolas, skupiny Maladnjak a Uzvyšša

Běloruská literatura v diaspoře

První zahraniční běloruské spolky, mj. Kryvicki vjazok (1868), Homan (1884 v Petrohradě), Belaruskaje Studenckaje zjamljactva (ve Varšavě, 1908-1914).

První světová válka a následné ruské revoluce, zejména bolševická, podnítily masovou emigraci na Litvu, do Lotyšska, Polska, USA, Francie, Československa (kde se emigranti stali objektem Masarykovy Ruské akce).

R. 1939 se řada Bělorusů podílela na sovětské okupaci tehdy polské západní Bělorusí, za války bylo evakuováno 1,5 milionů Bělorusů do Ruska, za války byl pak deportován značný počet do Německa, dobrovolně odešli r. 1944 ti, kteří se zúčastnili kulturního života za německé okupace a uviděli v německé okupaci možnost běloruského národního osvobození; řada z nich pak po válce studovala na Svobodné univerzitě v Mnichově a jinde ve světě. Silná a stále se zvyšující se běloruská menšina Bělorusů žije v Petrohradě. V současnosti se počet Bělorusů žijících mimo území Republiky Bělorusko odhaduje na 3-3,5 milionů. V 90. letech docházelo i k rozsáhlým repatriacím z nástupnických států bývalého SSSR.

Ze současných důležitých center běloruské zahraniční kultury je to nejen Litva a Polsko, ale například také britský Londýn. Diaspora a vnitřní vývoj také souvisí

s bělorus. církevní organizací a s existencí běloruské autokefální pravoslavné církve.

Ze spisovatelů k diaspoře patří N. Arsenneva, M. Kavyl', Al. Salavej, M. Sjadnjou, V. Advážny, L. Henijuš, A. Zmahar', Ch. Ijaševič aj.

Moderna a avantgarda:

M. Čarot, A. Dudar, J. Pušča, M. Aljachnovič, P. Brouka, Z. Bjadulja, U. Žylka, A. Zvonak, T. Kljaštorny, L. Rodzevič, K. Čorný, S. Šuškevič, futuristická poetika M. Čarota, impresionismus U. Dubouki, imażinismus u J. Pušči a T. Kljaštorného, prvky existencialismu K. Čorného a organizátora a politika V. Lastouského.

Literatura po roce 1945:

V. Bykau, A. Adamovič, V. Kazko, U. Karatkevič, I. Ptašnikav, A. Kudravec, A. Makajonak, F. Aljachnovič, A. Razanau, A. Adamovič.

Běloruský postmodernismus

skupina Bum-Bam-Lit (sborník Tazik belaruski), zal. 1995

(A. Hlobus, A. Chadanovič, čas. Nihil).

Dvě politické a kulturní koncepce rozvoje Běloruska
Autoritativní režim, opozice a literatura

Literatura

Honzík, J.: Dvě století ruské literatury. Praha 2000.

Idee w Rosji. Leksykon rosyjsko-polsko-angielski pod redakcją Andrzeja de Lazari. Warszawa–Łódź 1999-2000.

Jehlička, M.: Ruská literatura 19. století (od konce 18. století do začátku 20. století). Praha 1993.

Kasack, W.: Slovník ruské literatury 20. století. Praha 2000.

Kšicová, D.: Ruská literatura 19. začátku 20. století v českých překladech. Praha 1988.

Mathauser, Z.: Nepopulární studie. Z dějin ruské avantgardy. Praha 1969.

Mathauserová, S.: Cestami staletí. Systémové vztahy v dějinách ruské literatury. Praha 1986.

Mikulášek, M.: Literatura mravní odpovědnosti a sebeobnovy. Praha 1987.

Novotný, V.: Odpovědnost tvorby. Praha 1983.

Pospíšil, I. a kol.: Panoráma ruské literatury. Boskovice 1995.

Pospíšil, I.: Ruský román. Nástin utváření žánru do konce 19. století. Brno 1998.

Pospíšil, I.: Slovník ruských, ukrajinských a běloruských spisovatelů. LIBRI, Praha 2001.

Pospíšil, I.: Spálená křídla. Malý průvodce po české recepci ruské prózy 70. a 90. let 20. století. Brno 1998.

Pospíšil, I.: Spálená křídla. Malý průvodce po české recepci ruské prózy 70. a 90. let 20. století. Brno 1998.

Putna, M.C., Zdražilová, M.: Rusko mimo Rusko II. Brno 1994.

Putna, M.C.: Rusko mimo Rusko I. Brno 1993.

Richterek, O.: Dialog kultur v uměleckém překladu. Hradec Králové 1999.

Slovník ruských spisovatelů. Od počátků ruské literatury do roku 1917. Praha 1972.

Slovník spisovatelů - Sovětský svaz I-II. Praha 1977.

Sováková, J.: Přehled ruské literatury od Slova o pluku Igorově k postmodernismu. Plzeň 1999.

Sovětská literární věda: vybrané texty k dějinám metodologie (I-II). Praha 1972-1973.

Zdražilová, M.: Ruská literatura přelomu 19. a 20. století. Praha 1995.

Zahrádka, M. - Žváček, D. - Mikulášek M.: Současná sovětská literatura. Praha 1984.

Zahrádka, M.: Současní ruští prozaici. Plzeň 1997.

* * * * *

Hrabovych, H.: Do istoriji ukrajins'koji literatury. Kyjiv 1997.

- Istorija ukrains'koji literatury XX stolittja. U dvoch knigach. Kyjiv 1998.
Istorija ukrajins'koji literatury XIX stolittja. Kyjiv 1995.
Istorija Ukrajiny v osobach 19-20 st. Kyjiv 1995.
Karpulovska, J. A., Tarnovecka, L. O.: Ukrajinska literatura. 11-18 st. Chrestomatija. Kyjiv 1997.
Najenko, M.: Ukrajins'ke literaturoznavstvo. Školy, naprjamy, tendenciji. Kyjiv 1997.
Pavlyčko, S.: Dyskurs modernizmu v ukrajins'koj literaturi. Kyjiv 1997.
Roman, M.: Dejiny a kultúra Ukrajiny. Učebné texty. Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica 1998.
Roman, M.: Ukrajinská literatúra 11.-18. storočia. Učebné texty. Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica 1998.
Roman, M.: Ukrajinská literatúra 19. storočia. Učebné texty. Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica 1999.
Zilynskyj, B.: Ukrajinská literatura v českém kontextu v letech 1965-1994. Materiály k bibliografickému soupisu se souborem dodatků pro období 1814-1964. Praha 2000.
Zilynskyj, B.: Ukrajinci v Čechách a na Moravě: (1894) 1917-1945 (1994), Praha 1995.
Židlický, V., Genyk-Berezovská, Z.: Současná sovětská literatura. Ukrajinská a běloruská. Praha 1966.

* * * * *

- Antalohija belaruskaj paezii, 1-3, Minsk 1993.
Bel'ski, A.: Sučasnjaja belaruskaja litaratura. Minsk 1997.
Belaruskija pis'menniki, Minsk 1994.
Belaruskija pis'menniki I-VI. Minsk 1990-1996.
Historyja belaruskaj litaratury XX st. 1-4, Minsk 1999.
Lazaruk, M. A.: Historyja belaruskaj litaratury. Minsk 1997.
McMillin, A.: A History of Byelorussian Literature: From its Origins to the Present Day. Giessen 1977.
McMillin, A.: Belarusian Literature in the 1950s and 1960s. Release and Renewal. Köln - Weimar - Wien 1999.
Poźniak, T.: Antologia literatury białoruskiej od XIX do początku XX wieku. Wrocław 1993.
Poźniak, T.: Antologia poezji białoruskiej XX wieku. Wrocław 1997.